

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
Природничий факультет
Кафедра здоров'я людини та корекційної освіти

ПЕДАГОГІКА ЗДОРОВ'Я

Збірник наукових праць
Всеукраїнської науково-практичної конференції,
присвяченої Міжнародному Дню здоров'я
7 квітня 2011 року

Харків-2011

УДК 371.7+376
ББК 51.1(4УКР)0+74.580.053.34
П24

Редакційна колегія:

Головний редактор – **Микитюк О. М.**, докт. пед. наук, професор, проректор з наукової роботи, зав. кафедри анатомії та фізіології людини ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Заступник головного редактора – **Бойчук Ю.Д.**, докт. пед. наук, професор, зав. кафедри здоров'я людини та корекційної освіти ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Рекомендовано Вченою Радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 1 від 18 лютого 2011 р.)

П24 **Педагогіка здоров'я:** збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції / За загальною редакцією проф. О.М. Микитюка. – Х.: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2011. – 356 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню результатів психолого-педагогічних досліджень щодо збереження та формування здоров'я дітей, учнівської та студентської молоді. Розглянуті методолого-теоретичні основи педагогіки здоров'я; сучасні підходи до створення здоров'язбережувального освітнього середовища в навчальному закладі; роль фізичного виховання у збереженні здоров'я; психолого-педагогічні основи профілактики шкідливих звичок та соціально-небезпечних захворювань; здоров'язбережувальні освітні технології; актуальні проблеми корекційної педагогіки та сучасних інклюзивних процесів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Члени редколегії:

Синьов В. М., докт. пед. наук, професор, академік НАПН, директор Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ імені М. П. Драгоманова

Іонова О. М., докт. пед. наук, професор, зав. кафедри природничо-математичних наук ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Горашук В.П., докт. пед. наук, професор, зав. кафедри фізичної реабілітації та валеології ЛНУ імені Тараса Шевченка

Гончаренко М.С., докт. біол. наук, професор, зав. кафедри валеології ХНУ імені В.Н. Каразіна, президент Української Асоціації валеологів

Харченко Л. П., докт. біол. наук, професор, декан природничого факультету ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Страшко С. В., канд. біол. наук, професор, зав. кафедри медико-біологічних та валеологічних основ охорони життя і здоров'я НПУ імені М. П. Драгоманова

Волкова І.В., зав. Центру формування здорового способу життя Харківської академії неперервної освіти

Чустрак А.П., Кучеренко Г.В., Середенко И.А. Сохранение здоровья детей средствами повышения статокинетической устойчивости...	241
Шамардіна Г.М., Шуба Л.В. Технологія вдосконалення рухових умінь та навичок у дітей початкової школи з використанням елементів тенісу.....	245
Щербак І.М., Пашинський П.П. Визначення тривожності та нервово-психічного напруження студентської молоді.....	248
Якушко К.Г. Внутрішнє мовлення як засіб збереження морального здоров'я молоді.....	251

Розділ II. Актуальні проблеми корекційної педагогіки

Варшамова Д.Р. Результати експериментального дослідження проблеми формування пізнавально-пошукової діяльності дітей старшого дошкільного віку зі зниженим слухом.....	253
Васильєва К.І. Проблема формування готовності загальноосвітніх шкіл до інклюзивної освіти.....	259
Голуб Н.М., Пантус В.М. Особливості застосування методу арт-терапії в роботі з особами з інтелектуальними вадами.....	265
Зайченко Г.Д. Мовленнєво-педагогічний супровід дітей з порушеннями аутистичного спектру в умовах інклюзивної освіти.....	268
Зінченко Л.О. Особливості роботи з розвитку мовлення дітей з вадами зору.....	271
Иванова Е.П., Юрченко Е.А. Коррекционно-воспитательная работа с детьми раннего возраста с минимальной мозговой дисфункцией в условиях учебно-реабилитационного центра.....	276
Ивашура Н.С., Ивашура М.И. Семья и аутизм. Проблемы и пути решения.....	279
Калініна Т.С. Психологічні особливості та проблеми переходу учнів із ЗПР з молодшої до основної школи.....	283
Квітка Н.О., Галій А.І. Місце музичної терапії у вихованні дітей зі складними порушеннями психофізичного розвитку.....	287
Козачек Н.О. Рухливі ігри як засіб фізичного розвитку глухих дошкільників.....	292
Макаренко І. В. Коміренко Ю.В. Особливості формування діалогічного мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення...	296
Макаренко І.В., Приходько Л.В. Теоретичні основи вивчення формування прийменниково-відмінникових конструкцій у дітей із загальним недорозвитком мовлення.....	301
Потамошнєва О.М. Подолання синтаксичних порушень дітей з розумовою відсталістю.....	304
Привалова Н.М., Танцура Л.М. Загальні принципи та основні напрямки психологічної корекційної роботи з дітьми, які страждають на епілепсії, та їх родинами.....	306

3. Слепович Е.С., Поляков А.М. Работа с детьми с интеллектуальной недостаточностью. Практика специальной психологии. – СПб.: Речь, 2008. – 247 с
4. Справочник психолога средней школы / О.Н. Истратова, Т.В. Эксакусто. – изд. 4-е. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 511 с.

Квітка Н.О.¹, Галій А.І.²

¹Інститут спеціальної педагогіки НАПН України,
²Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

МІСЦЕ МУЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ЗІ СКЛАДНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Музична терапія для дітей з особливими потребами є надзвичайно важливою. В навчально-виховному процесі шкіл та роботі реабілітаційних центрів, де активно відбувається формування та розвиток дітей, вона має зайняти своє належне місце. І чим більше буде впроваджено нестандартних, творчих, немедичних засобів впливу на активізацію внутрішніх ресурсів організму дитини, тим більше шансів допомогти кожній конкретній дитині.

Подарувати дитині світ музики і допомогти йому знайти в собі такі ресурси творчості, які звільнять його від пут хвороби або принаймі допоможуть мобілізувати свої зусилля на власний розвиток, на реалізацію своїх можливостей, отримання задоволення від спілкування з прекрасним і високим - основна мета музичної терапії.

Думка про те, що реалізація можливостей дитини залежить від особливостей її розвитку надзвичайно слушна, але ж і деякі факти з життя надзвичайно талановитих і відомих людей свідчать про невичерпні ресурси людини, які протягом життя мало хто розкриває, навіть при повноцінному здоров'ї. Тобто, з одного боку, є особистість, яка долає усі перешкоди і знаходить свій шлях у житті, чим демонструє нам всім яскраву перемогу над слабкістю людського духу та визволення своєї душі й тіла з тенет хвороби. А з іншого, люди, які самі створюють собі перешкоди відчуттям страху або невірою в себе, прикриваються будь-якими іншими перепонами і добре, якщо вони це чинять самі для себе, а коли це стосується дітей з особливими потребами, в яких треба вірити і діяти так, щоб результат був досяжний і для них і для нас.

Геніальну музику, яку ми пропонуємо використовувати на своїх заняттях написали композитори різних історичних періодів. Життя багатьох з них було сповнене страждань і болю. Можливо, як нам здається несправедливим, але якщо пригадати слова Альберта Ейнштейна “Бог ізоцрєн, но не злонамерєн”, то стає очевидним наскільки важливо нам всім не впадати у відчай, а вірити і творити чудеса самим і допомагати тим, хто потребує нашої уваги і любові,

терпіння та підтримки, безпосередньої допомоги й безперестанної турботи. Твори наших українських композиторів, до яких ми бажаємо долучити наше молоде покоління, сповнені особливого національного колориту. Також ми пропонуємо на заняттях з музичної терапії використовувати обов'язково народну українську музику, в якій генетично саме для нас закодована надзвичайно важлива інформація.

Завдання кожного заняття з музичної терапії має бути спрямоване на те, щоб дитина отримала як можна більше почуттів, бо сфера музичного мистецтва пробуджує такі емоції, які формують внутрішню потребу людини у глибокому та постійному спілкуванні з музикою. Розвиток у дітей здатності адекватно й емоційно сприймати музику; розвиток творчих музичних здібностей; формування практичних вмінь та навичок у різних видах музичної діяльності (співах, музично-дидактичних іграх, грі на дитячих шумових та музичних інструментах тощо), розвиток музичного смаку та потреби у спілкуванні з музикою, корекція їх психофізичного розвитку є найважливішими завданнями занять з музичної терапії.

Тут найважливіше розвиток сприймання музики через пробудження емоційної сфери. Слід зазначити, що музичне мистецтво має свою специфіку. Сприймання музики відбувається не від загального до особистого, а від особистого до загального, тобто не від уявлень до почуттів, а від почуттів до уявлень. У зв'язку з цим, музику розуміють як специфічну мову психологічного стану людини і сприймають її як ліричний процес в житті людини. Коли людина пізнає навколишній світ, вона не тільки включає в цю діяльність мисленнєві процеси, вона пробуджує почуття та емоції, через які відкриває себе та своє ставлення до світу.

Зміст заняття з музичної терапії полягає в єдності таких позицій, як збагачення досвіду емоційно-ціннісного ставлення до дійсності, збільшення багажу музичних вражень та знань, а також розвиток творчих умінь та навичок. При цьому дуже важливо виховувати в учнів культуру слухання та бажання займатися музичною та творчою діяльністю для досягнення власної самостійності, незалежності в своїх уподобаннях, а головне здатності через музику любити й сприйняти себе і світ таким, яким він є.

Основні напрямки корекційно-розвивальної роботи спрямовані на формування уявлень, корекцію перцептивних дій, розвиток сенсорної сфери, розвиток зорової та слухової уваги, розвиток мисленнєвих процесів, розвиток мови і мовлення, стимуляцію рухової активності, корекцію поведінкових проявів тощо. Всі напрямки корекційної роботи взаємопов'язані та взаємообумовлені.

Враховуючи особливості дітей зі складними (комбінованими) порушеннями психофізичного розвитку (церебральний параліч, який супроводжується руховими порушеннями, а також часто поєднується з психічними та мовленнєвими розладами, порушеннями функцій інших аналізаторних систем (зір, слух) підбір музики розрахований на корекцію цих проблем. Засоби музикотерапії здатні сприяти загальному розвитку особистості

дитини. Емоційна чуйність і розвинений музичний слух дозволяють дітям з різними психофізичними порушеннями в доступній формі відгукнутися на добрі почуття та вчинки, допомагають активізувати розумову діяльність, постійно вдосконалюючи рух до загального оздоровлення всього організму в цілому.

Важливу роль відведено засобам музичної терапії учнів із особливими потребами у ряді досліджень світових вчених К. Шваббе, О. Бенезон, Е. Коффер-Ульріх, У. Грюс, Г. Грюс, З. Мюллер та інші. Присвячені музичній терапії дітей з особливими потребами (аутисти, затримка психічних порушень, інтелектуальної сфери тощо), всі вони використовують методики розвитку емоційно-вольової сфери дітей, розвитку мовлення, активізації їх діяльності та розвитку інтересів в музично-творчій сфері.

За визначенням К. Шваббе, музична терапія є формою клініко-медичного лікування, яка за своєю суттю належить до галузі психотерапії, де діють специфічні діагностичні критерії її використання. В музичній терапії використовується музика у різних її формах. Під самим поняттям музична терапія розуміють різні методи, що застосовуються для вирішення завдань лікування пацієнтів. Теоретична мета музичної терапії полягає: в активізації й пробудженні емоційних процесів (інтроспекція) у вигляді стимуляції процесів, які викликають інтрапсихічний аналіз психопатологічних конфліктів та їх усунення; активізація й пробудження соціально-комунікативних взаємодій на невербальному рівні, які викликають подолання соціально-комунікативних порушень поведінки з патологічними ознаками; регуляція психовегетативного зумовлених органічних порушень й інших станів психофізіологічного напруження; розвиток і диференціація здатності до естетичних переживань і насолоди, які сприяють руйнуванню обмежень, пов'язаних з патологією переживань.

В останні десятиріччя музика широко й успішно використовується у комплексній терапії. Про це свідчать роботи Л. Брусиловського, В. Ткаченко, Г. Шипуліна та інших. Вони стверджують, що лікування музикою осіб, які страждають неврозами та неврозоподібними станами, надзвичайно корисні й мають зцілювальний ефект.

Музична терапія включає активну й рецептивну діяльність, яка має безпосередній вплив на емоційний, етичний та естетичний розвиток людини і глибоко діє на її внутрішній стан. Сутність нашого розуміння музикотерапії полягає у тому, що ми вважаємо її не лише лікувальним, а ще й виховним засобом. Позитивний вплив музики позначається не лише на патологічно змінених функціях організму дитини, а й цілеспрямовано й систематично формує особистість з тим чи іншим захворюванням. Ритм, мелодія, гармонія, які втілені у музичному творі, можна вважати прямим носієм лікувально-виховного впливу.

Численні дослідники психолінгвістики (В. Белянін, Л. Виготський, А. Леонтєв, С. Цейтлін) стверджують, що процеси мислення, мовлення та музики тісно взаємопов'язані, мають певну ритмічну організацію та пройшли

спільний шлях розвитку. Музичний звук є першоосною у формуванні та розвитку членороздільної мови. Тому використання в музикотерапії тонування звуків, складів сприяє покращенню артикуляційної функції мовлення.

Відповідно підібрана музика особливостям дитини сприяє загальній гармонізації її душевного стану. Внутрішнє приємне відчуття гармонійного стану (евритмія) активізує біологічну здатність людського організму віднаходити той необхідний ритм, за допомогою якого встановлюється злагодженість усіх систем організму в усіх видах життєдіяльності.

Під дією евритмії значно активізується процес функціонування всіх систем організму, підвищується сприйнятливість до засвоєння інформації різними аналізаторами (слуховим, зоровим тактильним, нюховим) Особливу роль у цьому процесі відіграє слуховий аналізатор. Це пояснюється тим, що у процесі філогенезу в людини первинно розвивалася слухова функція. Тому музикотерапія також може застосовуватись, як метод корекції слуху.

При ДЦП найважче страждають великі півкулі головного мозку, які регулюють довільні рухи, мовлення та інші коркові функції. Музична матерія, як складна і самоорганізуюча система здатна підживлювати електропотенціал мозку. Одним із кращих способів підзарядки, як вважає член Французької академії наук, відомий вчений Альфред Томатіс є прослуховування високочастотних звуків від 5000 до 8000 Герц. Саме в музиці В. Моцарта та композиторів епохи бароко є найбільше звуків потрібної частоти. Прослуховування такої музики ще діє, як “модельна вправа”, що поліпшує симетричну організацію, пов’язану з вищими функціями півкуль мозку.

Вченими було неодноразово продемонстровано, що створювані головним мозком хвилі можна змінювати за допомогою музики. Це відкриття стало проривом у цілеспрямованому використанні музики в різних галузях медицини.

Науково-педагогічні та психологічні роботи, присвячені аутизму, відзначають одну особливість, властиву усім дітям з аутизмом, а саме їхню сприйнятливість до музики. Музика здатна змінювати настрій і поведінку – від апатії до бурхливої діяльності і навпаки. Музичний досвід може як стимулювати, так і придушувати активність, гіпнотизуючи дитину. В останньому випадку є серйозна небезпека нанести дитині шкоду. Дитина замикається в собі, відгороджується від світу, починає розгойдуватися і мукати, як буває при нав’язливих ситуаціях, погляд його стає відсутнім.

Позитивні реакції дитини з аутизмом на музику, що вона чує або слухає, часто непередбачені, оскільки її поведінка нераціональна. Проте ми можемо побачити в реакціях дитини ознаки задоволення або невдоволення, здатність поглинати і запам’ятовувати, бажання повторити досвід або ж уникнути його.

Яку музику підібрати для занять з дитиною, у якої комплекс порушень – завдання більш складне, ніж з дітьми, що мають порушення інтелекту, чії труднощі викликані невідповідністю між рівнем розвитку і біологічним віком. Тут вчитель буде працювати і будувати свою програму відповідно до рівня його розуміння і функціональних можливостей. Для дітей зі складними

порушеннями психофізичного розвитку узагальнений підхід не годиться, тому що їхні реакції непередбачені.

Учені багатьох країн провели безліч досліджень на предмет того, за яких умов дитина може слухати музику з зацікавленістю і задоволенням і яка музика для цього підходить. В. Моцарт згадувався найчастіше, особливо його концерт для труби або валторни і деякі квартети або симфонії. Але в окремих випадках були названі зовсім інші, несподівані музичні твори: Б. Сметана “Моя Батьківщина”, африканські барабани, Г. Гендель “Прибуття цариці Савської”, К. Глюк “Танець фурій”, українська народна танцювальна музика, імпровізації К. Штокхаузена, колискові пісні Ф. Шуберта та Ф. Шопена тощо.

В Бехтерев зазначає у своїх дослідженнях, що сприймання музики не потребує попередньої підготовки і є доступним для дітей, яким немає ще і року. Тобто вона здатна чинити свій лікувальний вплив на дитину за будь-яких умов і її терапевтична цінність постійно зростає. За допомогою музичних образів та музичної мови, ритму та її мелодійності можна встановити рівновагу в діяльності нервової системи дитини, можна розгальмувати загальмованих дітей, врегулювати рухи дитини або дати їм необмежений простір і свободу, виявити музичні здібності дитини і задовольнити її музичні потреби у будь-якому музичному жанрі чи уподобаннях.

К. Шваббе поділяє методи музичної терапії на дві основні групи: *активну музичну терапію і сприймаючу музичну терапію*. Вони, в свою чергу, діляться на методи групової й методи індивідуальної музичної терапії. Методами активної музичної терапії вважаються: інструментальна імпровізація, керована групова терапія співом, рухова імпровізація під музику, тощо.

У галузі активної й рецептивної діяльності в музикотерапії нами взято за основу методику використану С. Матейовою та С. Машурою, які реалізували основні методичні принципи в таких видах корекційно-розвивальної роботи: рухова релаксація і злиття з ритмом музики; музично-рухові ігри та вправи; психоемоційна та соматична (на фізичному рівні) релаксація; співи (вокалотерапія); рецептивне сприймання музики (чуттєве); музикомалювання (арттерапія); рухова драматизація під музику; музичні вірші та оповідання (під музику); дихальні вправи під музику.

Цей умовний поділ видів музикотерапії може поширюватися згодом.

Проблема соціалізації учнів з особливими потребами, їх інклюзію та інтеграцію в суспільство, обумовлює доцільність визнання музикотерапії як важливого фактору, що сприяє формуванню певних знань та уявлень про світові культурологічні надбання, практичних навичок та умінь в музичній творчості, власного досвіду, естетичних цінностей, низку відповідних особистісних якостей. Забезпечити формування цих чинників у дітей надзвичайно важливо сьогодні активізуючи їх інтелектуальний та творчий потенціал.

Для всіх дітей зі складними (комбінованими) порушеннями психофізичного розвитку характерні порушення в емоційно-вольовій сфері та занадто малий досвід спілкування. На жаль, ми розуміємо, що за допомогою

музичної терапії повернути їх до повноцінного здорового життя неможливо, але в наших силах порушити питання про місце та роль музики в духовному житті цих дітей, про доступність для них арттерапії, про активне використання та збільшення годин саме на предмети естетичного циклу, про відвідування ними концертних залів та зустрічей з носіями мистецтва, про залучення їх до активної творчості в будь-якій сфері мистецтва, що значно прискорить процес інклюзії в Україні та полегшить інтеграцію даних дітей у суспільство.

Література

1. Антонова-Турченко О., Дробот Л. Музична психотерапія. – К.: ІЗМН, 1997. - 260 с.
2. Белянин В. П. Психолінгвістика. - 6-е изд.- М.: Флінта, 2009.- 416 с.
3. Выготский Л. С.. Мышление и речь. - 5-е изд., испр. — М.: Изд-во “Лабиринт”, 1999. - 352 с.
4. Леонтьев А. А. Основы психолінгвістики. - М., 1997. – 249 с.
5. Цейтлин С.Н. Язык и ребёнок. Лингвистика детской речи. - М.: ВЛАДОС, 2000.- 240 с.

Козачек Н.О.

Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

РУХЛИВІ ІГРИЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ГЛУХИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Однією із сторін розвитку особистості є фізичне виховання, яке самим безпосереднім образом пов'язане зі здоров'ям людини. Здоров'я – це фізична, гігієнічна, душевна, соціальна культура людини.

Охорона здоров'я дітей, його зміцнення складають предмет особливої турботи дорослих. Дорослі створюють благоприємне матеріальне середовище, забезпечують дитину безпечною життєдіяльністю, харчуванням, сприяють руховій активності тощо.

Діяльність дорослого, направлена на зміцнення здоров'я дитини, складає зміст фізичного виховання, що при певних умовах забезпечує дитині фізичний розвиток.

Відомо, що дитина, з порушеним слухом потребує допомоги в особливому догляді, направленому саме на збереження його здоров'я [4; 5].

Фізичне виховання дітей з порушеним слухом – одне із важливих напрямків корекційно-педагогічної роботи – знаходиться в тісному зв'язку з усіма іншими сторонами виховання і навчання. Правильно організоване фізичне виховання створює основу для закріплення здоров'я дітей, розвиває їх активність, підвищує працездатність, стає базою для успішного проведення виховної та корекційно–навчальної роботи.